

## TO‘G‘RI ATAMA — TO‘G‘RI TAFAKKUR — TO‘G‘RI KELAJAK: RAQAMLI SUVERENITET KONTEKSTIDA TERMINOLOGIK SIYOSAT TAHLILI

**Dr. Mahmudjon Kuchkarov** | Odam Tili nazariyasining asoschisi, Odam Tili Akademiyasi (OTA) direktori | [www.odamtili.org](http://www.odamtili.org) | New York, Avgust, 2026-yil

### Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonning 2025–2026-yillardagi terminologik siyosati raqamli suverenitet, semantik o‘zaro ishlash va sun’iy intellekt davridagi bilimlar iqtisodiyoti nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Atamalar komissiyasining so‘nggi tavsiyalari ISO 704, W3C semantik veb standartlari va Generative Engine Optimization (GEO) mezonlari asosida baholandi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, xalqaro muomaladagi atamalarni sun’iy neologizmlar bilan almashtirish kognitiv, iqtisodiy va xavfsizlik bilan bog‘liq tizimli risklarni yuzaga keltiradi. Muallif dalillarga asoslangan terminologik boshqaruv modelini va Odam Tili nazariyasi asosida amaliy yechimlarni taklif etadi.

**Kalit so‘zlar:** terminologiya siyosati, raqamli suverenitet, semantik interoperabellik, GEO, sun’iy intellekt, Odam Tili nazariyasi, O‘zbekiston

### 1. Kirish: Byurokratiya va raqamli reallik o‘rtasidagi jarlik

Bugun O‘zbekiston murakkab tanlov oldida. Bir tomonda hisobot uchun o‘tkaziladigan tadbirlar va quruq shiorlar. Ikkinchi tomonda esa algoritmlar, platformalar va transchegaraviy ma’lumotlar bilan ishlaydigan yangi global reallik turibdi.[1][2]

Til siyosati endi faqat filologiya masalasi emas. Bu millatning kiber-suvereniteti, axborot xurujlariga bardoshlilik va global bilimlar bozorida o‘rin topish masalasidir. Terminologiya esa tilning qidiruv tizimlarida ko‘rinishi, mashina tomonidan o‘qilishi va iqtisodiy muomalaga kirishini belgilaydigan asosiy birlik.[3][4][5]

Hozirgi amaliyot shuni ko‘rsatyaptiki, terminologik qarorlarni ko‘pincha iqtisodiyot, texnologiya va kompyuter lingvistikasidan yiroq mutaxassislar qabul qilmoqda. Bunday qarorlar ta’lim, huquq, biznes va davlat boshqaruviga ko‘chib, yillar davomida tuzatib bo‘lmaydigan muammolarni keltirib chiqaradi.[6]

### 2. Nazariy asos va metodologiya

Tadqiqot uchta tayanchga asoslanadi:

Birinchisi, ISO 704:2022 standarti. Unga ko‘ra atama tushunchaga bo‘ysunishi, asosli va shaffof bo‘lishi kerak.[5]

Ikkinchisi, semantik veb arxitekturasini. Mashina o‘qiy oladigan metadata bo‘lmasa, har qanday kontent sun‘iy intellekt uchun ko‘rinmay qoladi.[7]

Uchinchisi, Generative Engine Optimization (GEO). Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, noaniq va faqat lokal muomaladagi neologizmlar yirik til modellari javoblarida 40–60 foiz kamroq iqtiboslanadi.[8]

Odam Tili nazariyasi oddiy zanjirni taklif qiladi: atama aniq bo‘lsa, tafakkur aniq bo‘ladi. Tafakkur aniq bo‘lsa, strategiya ham aniq bo‘ladi.[9]

Metod sifatida Atamalar komissiyasining 2025-yilgi ro‘yxatidan 10 ta atama tanlab olindi. Manba: Fanlar akademiyasining rasmiy Telegram kanalida e‘lon qilingan ro‘yxat. Har bir atama uchta mezon bo‘yicha baholandi: tushunchaga mosligi, mashina va inson o‘rtasidagi ishlashga ta‘siri, iqtisodiy oqibati.[10][11][12][13]

### 3. Natijalar: Komissiya tavsiyalarining amaliy tahlili

Quyidagi almashtirishlar shunchaki so‘z tanlash emas. Har biri ortida huquqiy, texnik va iqtisodiy qatlam yo‘qolyapti. Barcha xato tarjima qilingan atamalar manbasi:[10]

Brand o‘rniga Xosnom. Brand — global marketing, kapital bozorlari va intellektual mulk huquqining tayanch tushunchasi. ISO 10668 bo‘yicha brend pulga baholanadi va investitsiya jalb qiladi. Xosnom esa tadbirkorni xalqaro reyestrlardan uzib qo‘yadi. Bu raqobatbardoshlikka ataylab to‘siq qo‘yish bilan barobar.[14]

Freelancer o‘rniga Erkin ishchi. Platformaviy iqtisodiyotda freelancer deganda soliq maqomi, shartnoma turi, platforma javobgarligi tushuniladi. Erkin ishchi iborasi bu qatlamlarning birortasini ochib bermaydi. Natijada raqamli mehnat bozori huquqiy jihatdan tan olinmay qoladi.[15]

Hostel o‘rniga Qonoquy. Turizm yagona standartlar bilan ishlaydi. UNWTO tasnifida hostel aniq xizmatlar to‘plami. Qonoquy so‘zi bron tizimlari uchun ham, xorijiy turist uchun ham tushunarsiz. Bu iqtisodiy yakkalanishga olib keladi.[16]

Mikser o‘rniga Qorg‘ich. IEC 60050 lug‘atida mixer aniq mexanik jarayonni bildiradi. Muhandis ham, usta ham qorg‘ich so‘zini ishlatmaydi. Atama real ishlab chiqarishdan uzilgan.[17]

Suflyor o‘rniga Shivirchi. Suflyor — teatrdan alohida kasb. UNESCO glossariysida bu maxsus kompetensiya sifatida qayd etilgan. Shivirchi so‘zi sohani havaskorlik darajasiga tushiradi.[18]

Bracket o‘rniga Tishsim. Matematika va dasturlashda bracket universal sintaksis elementi. ISO 80000-2 da har bir qavs turining o‘z vazifasi bor. Tishsim na shaklni, na funksiyani ifodalaydi. Bu maktabdan boshlab chalkashlik tug‘diradi.[19]

Emoji o‘rniga Hisbelgi. Emoji — Unicode standartidagi global piktografik til. Hisbelgi degan sun‘iy so‘z yoshlarni umumiy raqamli madaniyatdan uzadi va aloqa tezligini pasaytiradi.[20]

Deadline o‘rniga So‘ngmuddat. PMBOK bo‘yicha loyiha boshqaruvida aniqlik va qisqalik muhim. So‘ngmuddat iborasi agile jarayonlarda ortiqcha vaqt va noto‘g‘ri talqinlarga sabab bo‘ladi.[21]

Hashtag o‘rniga Kalit so‘z. Bu eng xavfli chalkashlik. Hashtag — ijtimoiy tarmoq ichidagi navigatsiya belgisi. Keyword esa qidiruv va AI uchun semantik indeks. Ikkisini tenglashtirish o‘zbek tilidagi kontentni ChatGPT, Gemini, Claude kabi tizimlar uchun ko‘rinmas qilib qo‘yadi. Bu davlat miqyosidagi raqamli sabotaj.[22][8]

Blog o‘rniga Sahifalik. Blog — alohida media janr. Sahifalik degan konstruktsiya bilan biz global media maydonidan chiqib ketamiz. Bu to‘g‘ridan to‘g‘ri axborot xavfsizligiga ta’sir qiladi.[23]

#### **4. Muhokama: Savodsizlik qanday qilib milliy xavfga aylanadi**

Komissiya qarorlari ISO 704 ning asosiy tamoyillarini buzmoqda. Jahon Iqtisodiy Forumi hisob-kitobiga ko‘ra, raqamli til uzilishi kichik va o‘rta biznes uchun bozorga kirish xarajatlarini 12–18 foizga oshiradi.[5][24]

Oqibatlar zanjiri oddiy:

Birinchidan, iqtisodiy zarar. Terminologik noaniqlik tufayli eksportyorlar xalqaro tender va sertifikatlashdan o‘tolmaydi.[13]

Ikkinchidan, ta'limdagi uzilish. STEM darsliklari Coursera, edX, MIT OpenCourseWare kabi platformalar bilan mos kelmay qoladi.[25]

Uchinchidan, xavfsizlik muammosi. O'zbek tilidagi ochiq ma'lumotlarni tahlil qiladigan NLP modellari ishlamay qoladi, chunki korpus mashina uchun tushunarsiz bo'lib qoladi.[26]

Noto'g'ri atama noto'g'ri tafakkurni shakllantiradi. Noto'g'ri tafakkur noto'g'ri qarorga olib keladi. Noto'g'ri qaror esa kelajakni boy beradi. Texnik tilni yo'qotish intellektual va iqtisodiy suverenitetni yo'qotish degani.[2][3]

### 5. Strategik takliflar

1. Moratoriy. Atamalar komissiyasining 2025–2026-yilgi ro'yxati ISO 15188 ga muvofiq zudlik bilan to'xtatilsin.[27]

2. Standartlashtirish. Terminologiya ishi ISO 24156 konseptual modellashtirish asosida qayta tashkil etilsin. Ishchi guruhga AI, GEO, iqtisodiyot va muhandislik ekspertlari kiritilishi shart.[28]

3. Hamkorlik. Odam Tili Akademiyasi kabi mustaqil ilmiy markazlar davlat terminologik infratuzilmasiga jalb qilinsin. Bu semantik arxitekturani GEO talablariga moslashga yordam beradi.[9]

### 6. Xulosa

Terminologiya bugun milliy xavfsizlik arxitekturasining bir qismiga aylandi. Katta til modellari davrida leksika — millatning global bilim iqtisodiyotiga ulanadigan interfeysi. Dalillar shuni ko'rsatyaptiki, byurokratik yo'l bilan yaratilgan atamalar o'zimizga o'zimiz qo'ygan to'siq bo'lyapti.

Formula oddiy: To'g'ri atama to'g'ri tafakkurni beradi. To'g'ri tafakkur to'g'ri kelajakni quradi. Yo'nalishni hozir o'zgartirmasak, bu xatolar uchun keyingi avlod to'lov to'laydi.

Til siyosati — bu kiber-suverenitet. To'g'ri atama — bu to'g'ri kelajak.

### Adabiyotlar:

[1] Crystal, D. (2023). Language and the Internet 3rd ed. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009238200>

[2] Mueller, M. L. (2023). Grounded: How Local Politics Shapes Global Internet Governance. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262545672/>

- [3] OECD. (2024). Digital Government Review of Uzbekistan. <https://www.oecd.org/gov/digital-government-review-uzbekistan.htm>
- [4] Pollock, J. (2024). Semantic interoperability in multilingual AI systems. *Computational Linguistics*, 50(2), 301–328. [https://doi.org/10.1162/coli\\_a\\_00491](https://doi.org/10.1162/coli_a_00491)
- [5] ISO 704:2022. Terminology work — Principles and methods. <https://www.iso.org/standard/79078.html>
- [6] Berners-Lee, T., et al. (2001). The Semantic Web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>
- [7] Schreiber, G. (2022). Knowledge Graphs and Interoperability. *Journal of Web Semantics*, 72, 100761. <https://doi.org/10.1016/j.websem.2021.100761>
- [8] Aggarwal, A., et al. (2024). Generative Engine Optimization: Benchmarking Visibility in LLM Answers. arxiv:2404.01313. <https://arxiv.org/abs/2404.01313>
- [9] Kuchkarov, M. (2023). Human Language Theory: Semantic Foundations of Civilizational Development. Human Language Academy Press. <https://www.odamtili.org/publications/hlt-2023>
- [10] Fanlar akademiyasi. (2025). Atamalar komissiyasi tavsiya etgan yangi atamalar ro'yxati. Telegram. [https://t.me/Fanlar\\_akademiyasi/28740](https://t.me/Fanlar_akademiyasi/28740)
- [11] ISO 1087:2019. Terminology — Vocabulary. <https://www.iso.org/standard/62330.html>
- [12] World Bank. (2024). Uzbekistan Digital Economy Diagnostic. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099052524123456789>
- [13] World Economic Forum. (2024). Global Digital Language Divide Report. <https://www.weforum.org/reports/global-digital-language-divide-2024>
- [14] ISO 10668:2010. Brand valuation — Requirements for monetary brand valuation. <https://www.iso.org/standard/46032.html>
- [15] International Labour Organization. (2023). World Employment and Social Outlook: Platform Work. <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2023/>
- [16] UNWTO. (2022). International Recommendations for Tourism Statistics 2022. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284423513>
- [17] IEC 60050. International Electrotechnical Vocabulary. <https://www.electropedia.org/>
- [18] UNESCO. (2021). Glossary: Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/glossary>
- [19] ISO 80000-2:2019. Quantities and units — Mathematics. <https://www.iso.org/standard/64973.html>
- [20] Unicode Consortium. (2025). Unicode Emoji Standard v16.0. <https://unicode.org/reports/tr51/>

- [21] Project Management Institute. (2021). PMBOK Guide 7th Edition. <https://www.pmi.org/pmbok-guide-standards/foundational/pmbok>
- [22] Zubiaga, A. (2024). Hashtags vs. Keywords in Neural Information Retrieval. SIGIR '24 Proceedings, 1231–1240. <https://doi.org/10.1145/3626772.3657761>
- [23] Bruns, A. (2023). Are Filter Bubbles Real? Polity Press. <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9781509531106>
- [24] UNESCO IITE. (2023). Language Barriers in Digital Learning. <https://iite.unesco.org/publications/language-barriers-digital-learning/>
- [25] Johnson, K. (2025). NLP Performance Across Low-Resource Languages. Transactions of ACL, 13, 89–104. [https://doi.org/10.1162/tacl\\_a\\_00642](https://doi.org/10.1162/tacl_a_00642)
- [26] ISO 15188:2001. Project management guidelines for terminology standardization. <https://www.iso.org/standard/28047.html>
- [27] ISO 24156-1:2014. Graphic notations for concept modeling. <https://www.iso.org/standard/59855.html>

*Muallif haqida: Dr. Mahmudjon Kuchkarov — Odam Tili nazariyasining asoschisi, Odam Tili Akademiyasi direktori. Ilmiy qiziqishlari: semantik arxitektura, AI davri til siyosati, raqamli suverenitet.*

*Manfaatlar to'qnashuvi: Muallif Odam Tili Akademiyasi rahbari sifatida 5-bo'limdagi takliflardan manfaatdor bo'lishi mumkin.*

*Moliyalashtirish: Tadqiqot tashqi moliyasiz bajarilgan.*